

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Обліково-фінансовий факультет
Кафедра українознавства та суспільних наук

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ

Методичні рекомендації

для самостійної роботи здобувачів першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти для всіх спеціальностей МНАУ денної форми здобуття
вищої освіти

Миколаїв
2026

УДК 94(477)+930.85(477)

I-90

Друкується за рішенням науково-методичної комісії обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету від 20.04.2026 р. протокол № 8

Укладач:

Ганна ПОБЕРЕЖЕЦЬ – доцентка кафедри українознавства та суспільних наук Миколаївського національного аграрного університету

Рецензенти:

Ганна СУРІНА - кандидатка історичних наук, доцентка кафедри українознавства та суспільних наук Миколаївського національного аграрного університету

Людмила МАТВІЄНКО - кандидатка історичних наук, доцентка, в.о. завідувача кафедри соціально-гуманітарних дисциплін та філософії Національного університету кораблебудування ім. адмірала Макарова

© Миколаївський національний аграрний університет, 2026

ВСТУП

Методичні рекомендації для самостійних робіт з дисципліни «Історія та культура України» призначені для здобувачів вищої освіти перших курсів і спрямовані на формування системного розуміння історичного розвитку українського суспільства та становлення національної культури. Самостійна робота є важливою складовою освітнього процесу, оскільки дозволяє здобувачам вищої освіти поглиблювати та закріплювати знання, розвивати аналітичне мислення, вміння працювати з джерелами, історичною літературою та візуальними матеріалами.

Дисципліна охоплює ключові етапи історії України від найдавніших часів до сучасності, розкриває процеси формування української державності, культурні традиції та духовні надбання народу. Рекомендації містять орієнтири щодо організації самостійної роботи, завдання різних видів, методи опрацювання матеріалу та критерії оцінювання результатів.

Застосування даних методичних рекомендацій сприятиме підвищенню ефективності навчання, розвитку історичної свідомості майбутніх фахівців, формуванню громадянської позиції та розумінню ролі історико-культурної спадщини у сучасному суспільстві.

ОПИС

Самостійна робота здобувачів вищої освіти містить у собі, вивчення теоретичного курсу за конспектом лекцій та поглиблена переробка матеріалу за рекомендованими темами.

За обсяг самостійної роботи, передбачено та узгоджено з годинами, що виділяються деканатом факультету з сумарного бюджету часу здобувача вищої освіти.

Робота здобувачів вищої освіти над теоретичним курсом перевіряється за рахунок виконанні та захисту практичних робіт, а також на консультаціях.

Здобувачі вищої освіти, які не виявляють активності у самостійній роботі, позбавляються балів, викликаються на консультації, де запрошуються на засідання кафедри, їх прізвища повідомляються у деканат факультету.

Також самостійна робота здобувача може включати: опанування навчального матеріалу, проведення наукових досліджень, підготовку наукових публікацій, матеріалів для участі в студентських наукових конференціях.

ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Змістовий модуль 1. Стародавня і Середньовічна історія України

Тема 1. Стародавня історія України.

Завдання: Опрацювати додатковий теоретичний матеріал за даною тематикою, та законспектувати в лекційний зошит.

Тема 2. Київська держава 9 – I половина 14 ст.

Завдання: Опрацювати додатковий теоретичний матеріал за даною тематикою, та законспектувати в лекційний зошит.

Тема 3. Українські землі у складі Великого князівства Литовського.

Завдання: Опрацювати додатковий теоретичний матеріал за даною тематикою, та законспектувати в лекційний зошит.

Тема 4. Виникнення українського козацтва і Запорозької Січі.

Завдання: Опрацювати додатковий теоретичний матеріал за даною тематикою, та законспектувати в лекційний зошит.

Проміжний контроль: Підготувати доповідь та презентацію за результатами дослідження.

Змістовий модуль 2. Нова історія України

Тема 1. Україна в другій половині 17 – 18 ст.

Завдання: Опрацювати додатковий теоретичний матеріал за даною тематикою, та законспектувати в лекційний зошит.

Тема 2. Українські землі під владою Російської та Австро-Угорської імперії (кінець 18-поч.20ст.).

Завдання: Опрацювати додатковий теоретичний матеріал за даною тематикою, та законспектувати в лекційний зошит.

Проміжний контроль: Підготувати доповідь та презентацію за результатами дослідження.

Змістовий модуль 3. Новітня історія України

Тема 1. Українські землі в першій половині 20 ст.

Завдання: Опрацювати додатковий теоретичний матеріал за даною тематикою, та законспектувати в лекційний зошит.

Тема 2. Україна в 50-90-х роках 20 ст.-поч. 21 ст.

Завдання: Опрацювати додатковий теоретичний матеріал за даною тематикою, та законспектувати в лекційний зошит.

Проміжний контроль: Підготувати доповідь та презентацію за результатами дослідження.

АЛГОРИТМ ДЛЯ ВИКОНАННЯ

Завдання для опрацювання теоретичного матеріалу за **Бойко О. Історія України. Академія. 2023. 560 с.** та конспектування у лекційний зошит

1. Опрацювати відповідний розділ/тему підручника Бойко «Історія України».

У процесі читання звернути увагу на ключові поняття, історичні події, дати, персоналії та причинно-наслідкові зв'язки.

2. Виділити й законспектувати у лекційний зошит основні змістові блоки теми, зокрема:

- головні події та їх хронологію;
- основні історичні джерела, на які спирається автор;
- характеристики історичних процесів;
- роль і значення ключових діячів;
- наслідки та значення подій для історії України.

3. Скласти короткі визначення ключових понять (термінів), запропонованих у темі, та навести приклади їх застосування в історичному контексті.

4. Побудувати хронологічну таблицю або стрічку часу (у зошиті), зазначивши найважливіші дати та події відповідної теми.

5. Виписати 5–7 найважливіших фактів, які є ключовими для розуміння теми, та коротко пояснити їх значення.

6. Сформулювати 3–5 запитань до прочитаного матеріалу, які допоможуть перевірити власне розуміння теми або можуть бути використані для самоконтролю.

7. Зробити невеликий аналітичний висновок (5–7 речень) у зошиті:

- які процеси чи явища були визначальними;
- як вони вплинули на подальший розвиток української історії;
- що нового або важливого було засвоєно.

ТЕМИ ДЛЯ ПРОМІЖНОГО КОНТРОЛЮ

(підготувати доповідь та презентацію за результатами дослідження)

1. Кам'яна доба на території України: стоянки, знахідки, культура.
2. Трипільська цивілізація: господарство, мистецтво, духовний світ.
3. Скіфи та сармати: військова культура й спадщина.
4. Античні міста-держави Північного Причорномор'я.
5. Формування Київської Русі та її роль у світовій історії.
6. Щоденне життя та культура Київської Русі.
7. Монгольська навала та її наслідки для українських земель.
8. Галицько-Волинська держава: політичний та культурний розвиток.
9. Українські землі у складі Литви та Польщі у XIV–XVI ст.
10. Козацтво: структура, побут і роль у формуванні української державності.
11. Богдан Хмельницький та національно-визвольна війна.
12. Гетьманщина: адміністративний устрій та міжнародні відносини.
13. Українська культура XVIII ст.: освіта, музика, архітектура.
14. Українське національне відродження XIX століття.
15. Українська революція 1917–1921 рр.: здобутки та уроки.
16. Голодомор 1932–1933 рр.: причини, перебіг, наслідки.
17. Україна в умовах Другої світової війни.
18. Розвиток української науки й техніки у XX столітті.
19. Культура та побут радянської України.
20. Проголошення незалежності України 1991 року та формування державності.
21. Народні традиції та звичаї українців: календарні обряди.
22. Українська народна архітектура: хати, церкви, оборонні споруди.
23. Український національний костюм: регіональні особливості.
24. Історія української мови та її формування.
25. Фольклор: думи, казки, легенди, пісні.
26. Творчість Тараса Шевченка та її вплив на українську культуру.
27. Українське бароко: архітектура, живопис, література.

28. Розвиток українського театру: від корифеїв до сучасності.
29. Українське образотворче мистецтво XIX–XX ст.: ключові постаті та напрями.
30. Сучасна українська культура: нові тенденції, митці, мистецькі явища.

РОБОТА З ІСТОРИЧНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ

1. Стародавня історія України (Велике переселення народів)

Джерело: Уривок з трактату готського історика Йордана «Про походження та діяння гетів» (VI ст.) про антів.

«Анти ж, найсильніші з них [слов'янських племен], що простираються від Дністра до Дніпра, моря Чорного... були настільки сильними, що хоч і були підкорені деякий час готським королем Вінитарієм, але після його смерті відновили свою незалежність і чинили запеклий опір багатьом завойовникам».

Завдання:

1. Яку назву слов'янського племені згадує автор?
2. Назвіть приблизну територію їхнього розселення згідно з джерелом.
3. Які риси характеру антів підкреслює Йордан?
4. **Критичне мислення:** Чи можна вважати Йордана абсолютно об'єктивним джерелом, враховуючи, що він був готським істориком, а готи воювали з антами?

2. Київська держава (9 – I половина 14 ст.)

Джерело: Уривок із «Повісті минулих літ» про помсту княгині Ольги древлянам за вбивство її чоловіка Ігоря (945 р.).

«І послала [Ольга] до древлян, кажучи: "Ось іду до вас". І прийшли древляни до неї в Іскоростень, і Ольга наказала приготувати лазню, і ввійшли туди древляни митися. І замкнули лазню за ними, і наказала Ольга запалити її ззовні. І так померли вони всі».

Завдання:

1. За що саме мстилася княгиня Ольга древлянам?
2. Які методи помсти, окрім спалення в лазні, ще використовувала княгиня (на основі ваших знань)?
3. Як ця подія вплинула на подальшу політику Ольги щодо управління державою та збору данини?

3. Українські землі у складі Великого князівства Литовського

Джерело: Уривок із «Руської Правди» (Литовський статут 1588 р.), який певною мірою зберігав старі норми.

«А бояри і шляхта руська, які мають володіння свої дідичні... мають право володіти ними вічно... і не може господар [великий князь] без суду їх позбавити того маєтку, хіба за доведену провину велику».

Завдання:

1. Про які права якого соціального стану йдеться в уривку?
2. Як цей документ відображає принцип збереження литовською владою старих звичаїв на українських землях («Старини не рушимо, новини не вводимо»)?
3. Яке значення мало використання руської (староукраїнської) мови в офіційному діловодстві ВКЛ?

4. Виникнення українського козацтва і Запорозької Січі

Джерело: Уривок із праці польського хроніста Марціна Бельського (XVI ст.) про козаків.

«Козаки... приходять з України... займаються рибальством, полюванням, а влітку також ходять на Чорне море на чайках, нападають на татарські поселення і турецькі фортеці, чим завдають великої шкоди не лише татарам, але й Короні Польській, бо через них Туреччина часто починає війну».

Завдання:

1. Назвіть основні заняття козаків, згадані автором.
2. Де відбувалися їхні військові походи?
3. Чому дії козаків, за словами Бельського, створювали проблеми для Польщі?

5. Україна в другій половині 17 – 18 ст. (Руїна)

Джерело: Уривок із листа гетьмана Петра Дорошенка до турецького султана (1669 р.), де він просить протекції.

«Бачучи великі утиски від Москви та Польщі, які хочуть нашу Україну поділити на частини і знищити наші вольності, я, з усім Військом Запорозьким,

просимо прийняти нас під вашу світлу руку і захист, щоб ми могли вільно сповідувати нашу віру і жити у мирі».

Завдання:

1. Який період історії України відображає цей документ?
 2. Які дві держави Дорошенко вважає головними загрозами українській автономії?
 3. **Проблемне питання:** Чи можна назвати дії Дорошенка зрадою національних інтересів, чи вимушеним кроком для збереження державності? Аргументуйте.
- 6. Українські землі під владою Російської та Австро-Угорської імперії**

(кінець 18 - поч. 20 ст.)

Джерело: Уривок із Емського указу російського імператора Олександра II (1876 р.).

«...Заборонити друкування в імперії будь-яких оригінальних творів і перекладів на малоросійському наріччі... Заборонити також сценічні вистави і друкування текстів до музичних творів на цьому наріччі...»

Завдання:

1. Як називалася політика Російської імперії, про яку йдеться в документі?
2. Які конкретні заборони для української мови встановлювалися цим указом?
3. Де в цей час (друга половина XIX ст.) міг легально розвиватися український театр та література?

7. Українські землі в першій половині 20 ст.

Джерело: Уривок із Акту Злуки УНР та ЗУНР (22 січня 1919 р.).

«ОДНИНІ ВОЄДИНО ЗЛИТИЗСЯ століттями одірвані одна від одної частини єдиної України — Західно-Українська Народна Республіка (Галичина, Буковина і Угорська Україна) і Наддніпрянська Велика Україна. Здійснились віковічні мрії, якими жили і за які вмирали кращі сини України».

Завдання:

1. Яка подія відбулася 22 січня 1919 року?

2. Які українські землі об'єдналися згідно з документом?
3. Яке історичне значення цієї події, незважаючи на те, що державність згодом була втрачена?

8. Україна в 50-90-х роках 20 ст. - поч. 21 ст.

Джерело: Уривок із Декларації про державний суверенітет України (16 липня 1990 р.).

«Українська РСР як суверенна національна держава розвивається в існуючих кордонах... Державна влада в Республіці здійснюється за принципом її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Українська РСР забезпечує верховенство Конституції та законів Республіки на своїй території».

Завдання:

1. Коли була прийнята Декларація про державний суверенітет України?
2. Які ключові засади суверенної держави проголошуються в тексті?
3. Чим цей документ відрізняється від Акту проголошення незалежності України 24 серпня 1991 року (на основі ваших знань)?

ЗАВДАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ВІЗУАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Стародавня історія України.

Джерело: Фотографія реконструкції знарядь праці трипільської культури (мотика з рогу оленя, кам'яні сокири, зернотертка).

Завдання:

1. **Описове:** Опишіть знаряддя праці, зображені на фотографії.
2. **Аналітичне:** Якими були основні заняття трипільців, виходячи із призначення цих інструментів?
3. **Критичне мислення:** Чому ці знаряддя свідчать про осілий спосіб життя, а не про кочовий?

2. Київська держава (9 – I половина 14 ст.)

Джерело: Фотографія Софійського собору в Києві (зовнішній вигляд або мозаїка Оранта).

Завдання:

1. **Ідентифікація:** За часів якого князя було збудовано цей собор?
2. **Аналітичне:** Який архітектурний стиль характерний для цієї споруди?
3. **Синтез:** Як будівництво таких монументальних споруд пов'язане з процесом християнізації Русі та зміцненням міжнародного авторитету держави?

3. Українські землі у складі Великого князівства Литовського

Джерело: Фотографія Луцького замку (Замок Любарта) або Меджибізького замку.

Завдання:

1. **Локалізація:** Яку роль відігравали такі укріплення на українських землях у XIV-XVI століттях?
2. **Аналітичне:** Які архітектурні елементи на фото свідчать про оборонне призначення споруди?
3. **Контекст:** Чому литовська влада на початковому етапі активно будувала або укріплювала замки на українських землях? (Згадайте про загрозу з боку татар).

4. Виникнення українського козацтва і Запорозької Січі

Джерело: Картина Іллі Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану» (або інша автентична картина козацької тематики).

Завдання:

1. **Описове:** Опишіть емоції та заняття козаків, зображених на картині.
2. **Аналітичне:** Які елементи одягу, зброї чи побуту свідчать про характерний козацький устрій? (Оселедець, шаблі, люльки, тощо).
3. **Історична достовірність:** Чи є ця картина історичним джерелом у прямому сенсі? Чому важливо розрізняти художній образ та історичний факт?

5. Україна в другій половині 17 – 18 ст. (Гетьманщина)

Джерело: Портрет Івана Мазепи або Кирила Розумовського (останній гетьман).

Завдання:

1. **Ідентифікація:** Назвіть гетьмана, зображеного на портреті.
2. **Візуальний аналіз:** Які деталі одягу (багатий жупан, булава, ордени) свідчать про його високий соціальний статус та європейські впливи того часу?
3. **Контекст:** За часів правління якого імператора/імператриці він був гетьманом? Як змінилося становище Гетьманщини після його правління?

6. Українські землі під владою Російської та Австро-Угорської імперії (кінець 18 - поч. 20 ст.)

Джерело: Фотографія першого засідання «Руської трійці» або діячів «Братства тарасівців».

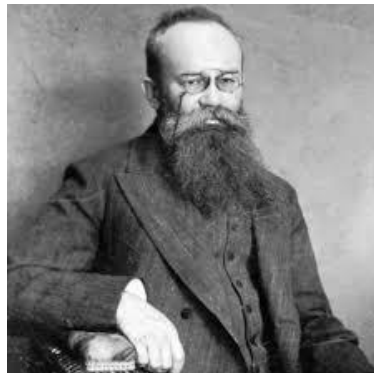

Завдання:

1. **Ідентифікація:** До якої суспільно-політичної течії належали ці діячі?
2. **Аналітичне:** Якими були основні цілі цих організацій? (Згадайте про національне відродження, мову, освіту).
3. **Порівняння:** Чим діяльність українських інтелігентів у Російській імперії відрізнялася від діяльності їхніх однодумців в Австро-Угорській імперії (можливості легальної роботи, цензура)?

7. Українські землі в першій половині 20 ст.

Джерело: Фотографія Михайла Грушевського, Володимира Винниченка та інших членів Центральної Ради в Києві.

Завдання:

1. **Ідентифікація:** Де був центр прийняття рішень Української Центральної Ради?
2. **Контекст:** Яку роль відігравали ці люди в Українській революції 1917-1921 рр.?
3. **Проблемне питання:** Які Універсали були прийняті цим органом влади і як вони змінили політичний статус України?

8. Україна в 50-90-х роках 20 ст. - поч. 21 ст.

*Джерело: Фотографія студентського голодування на Майдані Незалежності
(Революція на граніті, 1990 р.).*

Завдання:

1. **Ідентифікація події:** Як називається ця акція протесту?
2. **Аналітичне:** Якими були ключові вимоги протестувальників?
3. **Значення:** Як ця подія вплинула на політичну ситуацію в УРСР та пришвидшила процес здобуття незалежності України?

ЛІТЕРАТУРА

1. Sharata N., Kravchenko T., Berezovska T., Poberezhets H. Formation of professional competencies of foreign students using the communicative method. *Ways of modernizing education and improving the research skills of young people, Youth Voice Journal*. 2023. Vol. III. Pp. 9-20.

2. Біліченко О. С., Побережець Г. С., Зігунова С. А. Взаємозв'язок політичних і економічних циклів в Україні. *Modern Economics*. 2024. № 44. С. 14-22. DOI: [https://doi.org/10.31521/modecon.V44\(2024\)-02](https://doi.org/10.31521/modecon.V44(2024)-02).

3. Бойко О. Історія України. Київ : Академія, 2023. 560 с.

4. Історія України та української культури : навчальний посібник / за ред. В. А. Качкан. Львів : Новий Світ – 2000, 2024. 215 с.

5. Банах В. М., Нагірняк А. Я. Історія музеїв світу : навчальний посібник. Львів : Новий Світ-2000, 2022. 180 с.

6. Герасимов Т. Ю., Пономаренко А. Б., Сідлецька Т. І. Історія та культура України. Частина I : навчальний посібник. Вінниця : ВНТУ, 2025. 207 с.

7. Олійник М., Ткачук І. Історія України : навчальний посібник. 3-тє видання, виправлене та доповнене. Львів : Новий Світ – 2000, 2024. 274 с.

8. Комаринська З. М. Історія України : навчальний посібник. Львів : Магнолія 2006, 2025. 451 с.

9. Макачук С., Побережець Г. Репресована Феміда: архівно-кримінальна справа голови Миколаївського обласного суду А. Онищенко. З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2021. № 1 (55). С. 321-337. DOI: <https://doi.org/10.15407/vuchk2021.01.321>.

10. Побережець Г. Вплив Великого князівства Литовського на розвиток українських земель. *Українознавчий вимір у сучасній науці: гуманітарний аспект* : матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 квітня 2024 р., м. Миколаїв. Миколаїв : МНАУ, 2024. 200 с. С. 163-165.

11. Побережець Г.С. Державотворча діяльність Народного руху України. *Сучасні виклики і актуальні проблеми науки, освіти та виробництва* :

міжгалузеві диспути : матеріали XII міжнародної науково практичної інтернет-конференції (м. Київ, 29 січня 2021 р.). Київ, 2021. С. 124-132.

12. Побережець Г. С. Діяльність В. Чорновола у дисидентському русі. Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті : збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Львів, 11–12 червня 2020 року). Львів : Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. С. 352-355. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/8393/1/poberezhets.pdf>.

13. Побережець Г. С. Зародження багатопартійної системи в Україні. *Актуальні проблеми сучасної науки та шляхи їх вирішення* : матеріали всеукраїнської міждисциплінарної науково-практичної конференції. Одеса : Екологія, 2020. С. 42-45.

14. Побережець Г. С. Історія та культура України : методичні рекомендації для семінарських занять здобувачів вищої освіти освітнього ступеня "Молодший бакалавр" початкового рівня (короткий цикл) з усіх спеціальностей МНАУ. Миколаїв : МНАУ, 2021. 57 с. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/8394>.

15. Побережець Г.С. Незалежність України у 1991 році та перехід до демократії. *Актуальні дослідження правової та історичної науки* : матеріали міжнародної наукової інтернет-конференції, (м. Тернопіль, Україна – м. Ополе, Польща, 18 – 19 вересня 2023 р.). Тернопіль : ФОП Шпак В.Б. С. 95-98. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15357>.

16. Побережець Г. С. Суспільно-економічний розвиток України у другій пол. 50-х – та на поч. 60-х рр. ХХ ст. *Обліково-аналітичне і фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання: національні, глобалізаційні, євроінтеграційні аспекти* : матеріали міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Миколаїв, 16-17 листопада 2022 р.). Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 88-91. URL: <https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/13025>.

17. Побережець Г., Левченко М., Форостян А. Сучасні соціокультурні

процеси в Україні та їх роль у розвитку національної свідомості. Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку (напрямок: культурологія). 2023. Т. 47. С. 89–96. URL: <https://doi.org/10.35619/ucpmk.v47i.728>.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
ОПИС.....	4
ТЕМИ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ.....	5
АЛГОРИТМ ДЛЯ ВИКОНАННЯ.....	7
ТЕМИ ДЛЯ ПРОМІЖНОГО КОНТРОЛЮ.....	8
РОБОТА З ІСТОРИЧНИМИ ДЖЕРЕЛАМИ.....	10
ЗАВДАННЯ З ВИКОРИСТАННЯМ ВІЗУАЛЬНИХ ІСТОРИЧНИХ ДЖЕРЕЛ.....	14
ЛІТЕРАТУРА.....	19

Навчальне видання

ІСТОРІЯ ТА КУЛЬТУРА УКРАЇНИ

методичні рекомендації

Укладач: **Побережець** Ганна Степанівна

Формат 60x84 1/16. Ум. друк. арк. 0,9
Тираж 30 прим. Зам. №__

Надруковано в видавничому відділі
Миколаївського національного аграрного університету
54020, м. Миколаїв, вул. Георгія Гонгадзе, 9

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4490 від 20.02.2013 р.